L'ABOCADOR ROMÀ DEL SOT DEL PI (PREMIÀ DE DALT, EL MARESME) I LA PROBLEMÀTICA DE L'ÀREA ARQUEOLÒGICA DE SANTA ANNA-CAN OLLA

INTRODUCCIÓ.

L'abocador del Sot del Pi es troba situat en el terme municipal de Premià de Dalt, conegut també com Sant Pere de Premià, pertanyent a la comarca del Maresme (Fig. 1).

La zona on es realitzaren els treballs arqueològics objecte d'aquesta comunicació és coneguda amb el nom de Sot del Pi (1), limítrof al torrent de la Cisa (o riera de Santa Anna), dins el terme municipal de Premià de Dalt (El Maresme). El jaciment es troba a 82 metres s.n.m i s'ubica en una àrea emmarcada al sud per l'autopista A-19 (a l'alçada de la sortida 6); a l'est pel torrent de la Cisa i a continuació pels terrenys de can Olla o can Nolla. A l'est trobem l'anomenada carretera d'Enllaç, que uneix la carretera de Vilassar de Dalt amb el nucli urbà de Premià de Dalt. El nord resta tancat per la urbanització del terreny. L'accés és molt fàcil tant per l'autopista com per la N-II. Si hi accedim per l'autopista, cal agafar la sortida que indica Vilassar de Dalt-Premià de Mar. Si ho fem per la N-II, cal enllaçar amb la carretera que ens porta a Vilassar de Dalt fins a trobar la referida carretera d'enllaç, a l'alçada de l'Illa Fantasia, abans del pont de l'autopista (Fig. 1).

D'aquest jaciment ja s'han donat a conèixer alguns resums que sintetitzen les abans esmentades tasques d'excavació (Anònim 1992, pp. 6-7; SAAECC 1993, p. 15; Olesti 1995, p. 418; Coll i Jàrrega 1996-97, pp. 1072-1073; Cazorla *et alii*, en premsa).

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA.

El dissabte dia 18 de juliol de 1992, el director del Museu Municipal d'Estampació Tèxtil de Premià de Mar fou avisat per un veí de Premià de Dalt, el Sr. Valerià Pujol, de l'existència d'un possible jaciment arqueològic. Entre aquell dia i l'endemà ens presentàrem a l'indret esmentat els dos arqueòlegs que treballem en el marc de l'Associació d'Estudis Científics i Culturals (AECC), on efectivament observàrem la presència de nombrosos fragments ceràmics. L'estrat

del terreny on apareixia el material semblava escapçat per les màquines, ja que l'àrea s'estava urbanitzant i es trobava en la fase d'acondicionament de serveis. A més, l'estrat referit estava tallat per un forat irregular amb la terra extreta a un costat, la qual cosa ens féu sospitar de l'actuació d'excavadors clandestins.

Posats en contacte amb el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, els treballs arqueològics s'iniciaren el 22 de juliol de 1992 i es van donar per acabats el 29 del mateix mes. En aquestes tasques hi col·laboraren els Srs. Joan Calvis Casas, Fernando Cazorla Carrera i Ramon Coll Monteagudo, sota la direcció del Sr. Jordi Montlló Bolart. Val a dir que malgrat la celeritat dels tràmits patírem la desagradable sorpresa de comprovar com, en el moment de començar, l'àrea havia estat encara més rebaixada, desapareixent d'aquesta manera l'indret on es documentava la troballa de les restes materials. La qüestió que restava pendent era saber si els darrers rebaixos havien fet desaparèixer totalment el jaciment o, pel contrari, encara es podria documentar llur base. S'ha de dir igualment que les restes arqueològiques apareixien en un punt molt concret, sense gaire dispersió.

Així, doncs, el plantejament dels treballs es desenvolupà en dues vessants diferenciades: la documentació de les possibles restes que s'havien visualitzat, si és que en quedaven; i la inspecció de tota la zona on es realitzaven els treballs i la vigilància de les zones rebaixades per les màquines.

En un principi dividírem les zones on es vesllumaven materials arqueològics en diversos sectors: 1000, 2000, 3000, 4000 i 5000. Els sectors 1000 i 5000 pertanyen a àrees remenades per les màquines excavadores: de fet es tracta del mateix jaciment arqueològic i amb aquest criteri els hem estudiat. La seva correcta documentació no es pogué dur a terme, havent-nos de limitar a una revisió de terres per tal de poder recuperar els materials arqueològics descalçats per les màquines excavadores durant els processos de rebaix del terreny.

En el sector 2000 (Fig. 2) es constatà un veritable nivell arqueològic *in situ* (UE-2001), tot i que remogut, així com altres dos (3000 i 4000), que no són més que una ampliació del primer per tal de poder arribar a delimitar l'estructura de l'àrea d'abocador, la qual cosa finalment s'aconseguí (vegeu Fig. 2).

En total foren evidenciades les següents unitats estratigràfiques (UE): 1001, 2001, 3001, 3002, 4001 i 5001. Abans, però, cal aclarir que les UE 3002 i 4001 pertanyen a l'únic nivell arqueològic documentat arqueològicament. Les UE 1001, 2001 i 3001 possiblement pertanyeren al mateix estrat, com evidencia l'homogeneïtat tant del tipus de terra com els mateixos materials arqueològics. La intervenció antròpica, però, n'ha desvirtuat els continguts.

Pel que fa a la UE-1001, tot i que el nivell havia estat remogut per les excavadores i desplaçat, és argilós, originàriament compacte i de tonalitat vermellosa. Presenta alguns nuclis calcaris.

Els materials arqueològics constatats han estat essencialment els següents:

- Ceràmiques de vernís negre de producció local: un fragment d'olleta o gerreta (Fig. 4, SP-1001-1).
- Ceràmica ibèrica comuna oxidada: un fragment d'olleta (Fig. 3, SP-1001-2), un fragment d'olla amb cordó digitat aplicat (Fig. 3, SP-1001-3) i altres fragments pertanyents a gerres.
- Ceràmica comuna ibèrica grisa: un fragment de pàtera profunda (Fig. 3, SP-1001-9).
- Ceràmica grisa de tipus emporità: un fragment de fons anular i paret de bol (Fig. SP-1001-10).
- *Terra sigil·lata* sudgàl·lica: forma Drag. 27.
- *Terra sigil·lata* hispànica: forma Drag. 37 (Fig. 3, SP-1001-12).
- *Terra sigil·lata* africana A: formes Lamb. 8b o 8c (Fig. 3, SP-1001-13), Lamb. 10a-Hayes 23b i Lamb. 10b-Hayes 23a.
- Ceràmica comuna romana africana: possible variant de la forma Hayes 11 (Fig. 3, SP-1001-23), plats-tapadora Hayes 196 i cassoles Hayes 197.
- Ceràmica de parets fines: formes Mayet X, XI, XX C i LIX.
- Ceràmica comuna romana local: destaquen les formes Vegas 1, 9 (Fig. 3, SP-1001-48) i 38.
- Ceràmica comuna romana de cuina: fonamentalment olles i grans atuells.
- Àmfora romana itàlica: tipus Dressel 2-4 (Fig. 4, SP-1001-70).
- Àmfora romana bètica: tipus Beltran II i Dr. 7-11.
- Àmfora romana gal·la: tipus Dr. 30.
- Àmfora romana africana: fragments sense forma.
- Àmfora romana laietana: tipus Pascual 1 i Dr. 2-4.
- Altres materials: un fragment de ponderal (Fig. 3, SP-1001-78), dos fragments de llàntia de disc (Fig. 4, SP-1001-79), *dolia*, restes constructives (fragment de paviment, rajola, *imbrices*, *tegulae* i *opus caementicium*), un clau de ferro i una anella del mateix metall, així com també fauna (gèneres *ovis*) i malacologia (terrestre i marina).

La UE 2001 es troba en el sector 2000 (Fig. 2). Es tracta del mateix nivell que havia estat prèviament rebaixat per les màquines excavadores (UE-1001), que en aquesta ocasió sí que poguérem documentar arqueològicament, tot i que molt malmès, atesa la intervenció en l'indret de màquinària pesant, que n'alterà les condicions de duresa. El terreny evidenciat és, com en la UE-1001, argilós, compacte, de tonalitat vermellosa. Presenta també alguns nuclis calcaris. Tot plegat ens demostra que les UE-1001 i 2001 corresponen, en realitat, al mateix estrat.

Els materials arqueològics constatats han estat:

- Vernís negre de producció local: un fragment informe.
- Ceràmica grisa de tipus emporità: cubilet del tipus Mayet II, un fragment de tapadora i un fragment de bol.
- Àmfora ibèrica: fragments sense forma.

- Ceràmica ibèrica feta a mà: fragment sense forma.
- Ceràmica comuna de possible procedència eivissenca: un fragment sense forma.
- Ceràmica comuna romana itàlica: pàtera Vegas 15 (Fig. 4, SP-2001-82).
- Ceràmica comuna ibèrica oxidant: fonamentalment, gerres de tamany mitjà (Fig. 3, SP-2001-84; Fig. 4, SP-2001-85), bols (Fig. 4, SP-2001-97) i pàteres (Fig. 4, SP-2001-88).
- *Terra sigil·lata* itàlica d'imitació emporitana: petit fons de safata rectangular i fragment sense forma.
- *Terra sigil·lata* sudgàl·lica: formes Drag. 27, 29 i 33.
- *Terra sigil·lata* hispànica: formes Drag. 27 i 37.
- *Terra sigil·lata* africana A: formes Lamb. 2a, 3a, 3c1 i 4/36b.
- Ceràmica comuna romana africana: formes Lamb. 10a-Hayes 23b, Hayes 196 i Hayes 197.
- Ceràmica de parets fines: petit fragment de fons Mayet III o X.
- Ceràmica comuna romana local: fragment de cassola que imita la forma Lamb. 10b-Hayes 23a i un fragment d'olla.
- Ceràmica romana de cuina: fragments sense forma.
- Àmfora romana itàlica: forma Dr. 1. Tipus DB.
- Àmfora romana bètica: tipus Dr. 7-11.
- Àmfora romana (púnica ?) eivissenca: fragments sense forma.
- Àmfora romana local: forma Pascual 1.
- Material constructiu: *imbrices*, *tegulae*, tovot i *opus caementicium*.
- Fauna: gènere *Ovis*.
- Malacologia: petxinot del tipus *Glycimeris glycimeris*.
- Altres materials: ponderal prismàtic, fragments de llàntia de disc i *dolia*.

El sector 3000 (Fig. 2) és en realitat una ampliació del 2000. Per primera vegada es pogué documentar un nivell arqueològic intocat (UE-3002). Pel que fa a la UE-3001, es tracta d'un nivell de terra argilenca, compacta, que presenta un color vermell fosc, amb inclusions de nuclis calcaris, idèntic a les UE 1001 i 2001. La seva consistència és dura, a causa d'haver-hi passat pel seu damunt la màquina excavadora amb anterioritat. Ignorem si s'hi efectuà alguna remoció en el terreny; atès que alguns materials del següent estrat (UE-3002) pertanyen a peces detectades en la UE-3001, això ens fa pensar que sí.

El material arqueològic evidenciat en aquest nivell és escàs. Consisteix en:

- Ceràmica de vernís negre: fragment de fons (Lamb 28?). Campaniana A tardana.
- Ceràmica de vernís negre de producció indígena: fragment de gerreta.
- Ceràmica ibèrica comuna: fragments d'una gerreta.
- Ceràmica ibèrica comuna grisa: fragments sense forma.
- Ceràmica de parets fines: fragment de cubilet. Tipus Mayet I.
- *Terra sigil·lata* sudgàl·lica: fragment de vora. Tipus Drag. 27.
- *Terra sigil·lata* africana A: minúscul fragment de vora no identificat.
- Ceràmica comuna romana africana: forma Lamb. 10-Hayes 23.

- Ceràmica comuna romana local: fragments sense forma.
- Àmfora romana africana: fragments sense forma.
- Àmfora romana bètica: petit fragment de nansa, no identificable.
- Vidre: fragment sense forma, transparent.
- Altres materials: *dolia* i *tegulae*.

La unitat estratigràfica 3002 (UE-3002) es trobà intacta. És un estrat argilenc de consistència tova, fangós, de color vermell ataronjat. Es tracta d'un nivell plenament arqueològic, on es documenten les tasques d'abocador. Es troba per sota de la UE-3001 i és igual a la UE-4001 (vegeu infra i Fig. 2).

El material arqueològic exhumat ha estat el següent:

- Ceràmica comuna ibèrica: dos fragments pertanyents a sengles gerretes.
- Ceràmica comuna romana local: fragments d'una gerra de tamany mitjà.
- Àmfora romana africana: fragments sense forma.
- Àmfora romana bètica: forma Beltran IIB.
- Àmfora romana itàlica: fragments sense forma.
- *Dolia*: fragments de vores i parets.
- Materials constructius: *tegulae* i un gran fragment de tovot.

El sector 4000 fou pensat inicialment com una ampliació del 3000 a banda i banda, de cara a definir millor el nivell arqueològic d'aquella àrea i delimitar la possible zona d'abocador, objectiu que s'acomplí (vegeu Fig. 2), així com també l'escassa potència estratigràfica que en restava després de la forta erosió antròpica patida per l'indret (Fig. 2, a baix).

La UE 4001, que correspon a l'únic nivell arqueològic detectat, és igual a la UE-3002, és a dir, es tracta d'un estrat argilenc, de consistència tova, fangós, color vermell ataronjat. Es tracta d'un nivell plenament arqueològic, on es documenta el seu ús com a abocador. Curiosament, en el sector 4000 no s'han detectat remocions superficials en el terreny, com succeïa en els sectors 2000 i 3000.

Els materials arqueològics exhumats han estat:

- Ceràmica de vernís negre de producció indígena: tupinet carenat i alguns bols (Fig. 5, SP-4001-337).
- Ceràmica comuna ibèrica: gerres, pàteres, cassoles i algun cubilet.
- Ceràmica comuna ibèrica grisa: fonamentalment gerretes.
- Ceràmica ibèrica feta a mà: fragments sense forma.
- *Terra sigil·lata* itàlica: fragment de pàtera. Tipus Goud. 40.
- *Terra sigil·lata* sudgàl·lica: formes Drag. 15-17, Drag. 18 o 18/31, Ritt. 9 o Drag. 22, Drag. 27 i Drag. 29/37.
- *Terra sigil·lata* hispànica: forma Drag. 37.
- *Terra sigil·lata* africana A: formes Hayes 62 b, Lamb. 3b1 i Lamb. 10-Hayes 23.

- Ceràmica comuna romana africana: formes Hayes 196, Hayes 197 i Atlante tav. CVII, 12.

- Ceràmica comuna romana local: fonamentalment es documenten formes com gerres (tipus Vegas 38), olles (Vegas 1) i bols.

- Ceràmica comuna romana grisa: gerres i pàteres.

- Llàntia: tres petits fragments de fons i paret, de forma no determinada. Dins de la línia incisa que marca el fons són visibles les lletres ...ES.

- Tap d'àmfora (amforisc): un exemplar incomplet (Fig. 5, SP-4001-324).

- Àmfora púnica eivissenca: fragments sense forma.

- Àmfora ibèrica: fragments sense forma.

- Àmfora romana itàlica: fragments sense forma.

- Àmfora romana bètica: forma Dr. 7-11.

- Àmfora romana laietana: forma Dr. 30 (Fig. 5, SP-4001-320).

- *Dolia*: fragments sense forma.

- Ponderals: tres exemplars sencers (Fig. 5, SP-4001-325 a 327).

- Objectes d'os treballat: dos fragments d'una mateixa espàtula (Fig. 5, SP-4001-335) i un fragment d'agulla (Fig. 5, SP-4001-336).

- Vidre: diversos fragments de vora de platet, de vora plana exvasada, de vora girada (de gerreta?, Fig. 6, SP-4001-341) i de fons (de gerreta?, Fig. 6, SP-4001-342).

- Metall: catorze fragments de claus de ferro, un en bronze, tres anelles de ferro i un fragment de filferro de coure.

- Materials constructius: rajoles, *tegulae*, imbrices, una pedra rectangular ben escairada, fragments d'*opus signinum* i restes d'estuc amb rastres de pintura vermella.

- Malacologia: petxinot (*Glycimeris glycimeris*).

- Fauna: gèneres *Sus*, *Ovis* i *Capra*.

La unitat estratigràfica 5001 (UE-5001) es composa, com en el cas de la UE-1001, de terres desplaçades per la màquina excavadora procedents molt possiblement de les UE-3002 i 4001. Sembla ser que el seu desplaçament no es va dur a terme en funció de les necessitats de l'obra, sinó per desig d'un dels treballadors que, posteriorment, fou sorprès excavant clandestinament en el jaciment i denunciat. Atès el possible interès dels materials arqueològics, vam procedir a una recollida selectiva per tal de completar la nostra informació.

El material recuperat ha estat molt nombrós, demostrant-nos que gran part del jaciment, sinó la majoria, havia estat traslladat des del seu lloc originari a causa de les obres. Consisteix en:

- Ceràmica de vernís negre: fragment sense forma. Possiblement campaniana B.

- Ceràmica de vernís negre de producció indígena: fragment de nansa i fragment de fons pla, potser pertanyents a sengles gerretes.

- Ceràmica ibèrica comuna oxidant: fragments de gerres, gerretes, cassoles, olles, pàteres, bols i ampolles.

- Ceràmica comuna ibèrica grisa: fragments de gerretes i gerres.

- Ceràmica ibèrica feta a mà: fragment de vora, paret i fons pla de plata.

- *Terra sigil·lata* sudgàl·lica: formes Ritt. 9, Drag. 15-17, Drag. 27, Drag. 36 i Drag. 37.

- *Terra sigil·lata* hispànica: formes Drag. 15-17 variant Mezquíriz làm. 12, núm. 5 (Mezquíriz 1961), Drag. 37 i possiblement Hispànica 21.

- *Terra sigil·lata* africana A: formes Lamb. 1b, Lamb. 2a, Lamb. 8, Lamb. 10a-Hayes 23b, Lamb. 10b-Hayes 23a, Lamb. 23, Lamb. 4/36b.

- *Terra sigil·lata* d'imitació (local?): els exemplars constatats presenten en general una pasta de tipus ibèric, com les elaboracions en vernís negre. No és descartable la seva elaboració per part d'algun taller local. Formalment s'han evidenciat un bol similar al tipus Drag. 27 (Fig. 6, SP-5001-538) i un fragment de paret carenada de gerra.

- Ceràmica romana vidrada: un fragment sense forma.

- Ceràmica de parets fines: formes Mayet II/III, Mayet XXXII, XXXVII o XXXVIII, Mayet XXIV i tipus López 202.28.3 (López 1989, pàg. 223).

- Ceràmica comuna romana itàlica: fragments sense forma.

- Ceràmica comuna romana africana: formes Hayes 196, Hayes 197, Ostia I fig. 271, Ostia II fig. 302, Lamb. 10b-Hayes 23a, Lamb. 10a-Hayes 23b i Atlante tav. CVII, 12.

- Ceràmica comuna romana local oxidant: olles tipus Vegas 1, cassoles, pàteres, gerres tipus Vegas 38 (Fig. 6, SP-5001-427), gerres trilobulades, tenalles (Fig. 6, SP-5001-441), gerretes i gibrells.

- Ceràmica comuna romana local grisa: fonamentalment es tracta de fragments pertanyents a gerres de tamany mitjà.

- Ceràmica romana de cuina: atuells molt funcionals, com cassoles i olles del tipus Vegas 1.

- Llàntia: diversos fragments, pertanyents als tipus de disc i de volutes. S'ha identificat la forma Menzel 19,14.

- Àmfora (púnica?) eivissenca: 14 fragments sense forma.

- Àmfora romana itàlica: normalment petits fragments de nansa i pivot no identificables, així com altres trossos sense forma. N'hi ha del tipus DB.

- Àmfora romana bètica: forma Dr. 7-11.

- Àmfora romana laietana: tipus Pascual 1 i Dr. 2-4.

- Àmfora romana indeterminada: fragment de nansa del tipus Dr. 1 i fragment de pivot, indeterminable.

- *Doliola*: 3 fragments de fons i paret. Un d'ells no sembla d'elaboració local.

- *Dolia*: fragments de vora i paret, sense cap més particularitat.

- Metalls: una petita planxa de bronze i diversos claus, en bronze i ferro.

- Vidre: diversos fragments d'ampolleta (Fig. 6, SP-5001-769), de patereta (Fig. 6, SP-5001-770), d'ungüentari i d'altres formes més difícils d'identificar. Hi ha també una perla de collaret estriada feta en pasta de vidre (Fig. 6, SP-5001-774).

- Material constructiu: fragments de rajol, *opus signinum*, *imbrices*, *tegulae* i estuc blanc.

- Altres materials: un fragment de peça discoïdal i un fragment de mola en pedra volcànica.

CONCLUSIONS.

Atesa l'absència d'estructures constructives en el jaciment, més el fet que ens trobem a prop d'una de les vil·les romanes importants de la zona, com és el conjunt Santa Anna-Can Olla, vam sospitar des del primer moment de l'excavació que érem davant d'una zona d'abocador que necessàriament havia de dependre d'un establiment de certa rellevància, com podia ser el de Santa Anna-Can Olla. Així doncs, per tal d'intentar resoldre l'origen de tot el material exhumat, ens cal fer una mínima anàlisi dels jaciments arqueològics coneguts en les proximitats, per tal de poder arribar a unes conclusions mitjanament vàlides en aquest sentit, sempre, és clar, en funció de l'estat actual dels nostres coneixements.

Els establiments a què ens referim són, sintèticament, els següents (vegeu també Fig. 1):

- **Ronda Mistral o Jardí Park**: Com en aquest cas, ens trobem amb una zona d'abocadors, aquesta vegada molt proper a Santa Anna. Es documentà mitjançant excavació d'urgència el desembre de 1988 a partir de la urbanització d'aquell sector. Concretament s'evidencià la porció final d'un abocador d'època romana, cronològicament molt similar al del mateix Sot del Pi, amb terrisses de vernís negre, grisa de tipus emporità, ibèrica (a torn i a mà), àmfora (bàsicament ibèrica, Dressel 1B, Dressel 1C, Pascual 1, Dressel 2-4 i Dressel 7-11), així com T.S. itàlica, sud-gàl·lica, hispànica i africana A (Coll i Cazorla 1996, amb bibliografia anterior).

- **La Bòbila**: Situat quelcom més allunyat dels dos precedents, a finals dels anys seixanta i entre 1979-1980 pogueren ser recollits alguns materials en superfície, com són campaniana A tardana, B-oïde, àmfora (púnico ebusitana, ibèrica i romana), ceràmica ibèrica (a torn i a mà), terra sigil·lata (sudgàl·lica, hispànica i africana D taronja estampada), quelcom de *tegulae* i un fragment de paviment d'*opus signinum* (Prevosti 1981, pp. 115-116; Sanmartí 1986, pp. 808-809; Burjachs *et alii* 1987; Olesti 1995, p. 419; Casasola i Coll 1995a, pp. 9-10; Casasola i Coll 1995b, p. 7).

- **La Pedra Blanca o Illa Fantasia**: En aquest lloc, molt proper a Santa Anna, en construir-se els aparcaments destinats al parc aquàtic Illa Fantasia, pogueren recuperar-se a principis de 1987 alguns materials arrossegats que, atès que el torrent de Santa Anna té el seu curs molt a prop, no seria agosarat pensar que provenien de l'àrea superior, és a dir, de la zona Santa Anna-Can Olla. Concretament parlem de fragments de campaniana B, àmfora itàlica del tipus DB, àmfora laietana, ceràmica ibèrica (a torn i a mà), així com alguna resta molt escadussera de *dolium*. Tot plegat ens indica una cronologia d'època republicana romana que amb prou feines mostra indicis d'Alt Imperi (Burjachs *et alii* 1987; Coll i Bagà 1988, p. 3; Olesti 1995, p. 419).

- **Puig de Pedra**: Es tracta d'un turó molt proper als llocs abans esmentats. Segons notícies del Sr. Ventura Roselló de Premià de Dalt, que agraïm, en els anys 30 fou localitzada en aquest indret una tomba en àmfora que fou destruïda. Igualment, sembla que relativament a prop existia un forn romà, també desaparegut. Aquest jaciment, que en l'actualitat es troba inèdit, ha estat objecte, juntament amb d'altres petits establiments premianencs, d'un treball de conjunt que està previst de publicar en breu (Cazorla *et alii*, en premsa).

Veiem, doncs, que cap d'aquests llocs tenen prou entitat per si mateixos com per poder afirmar que l'abocador del Sot del Pi en depenia. Un cas molt diferent és el de l'establiment de Santa Anna-Can Olla, la problemàtica del qual ha estat tractada recentment (Coll i Cazorla 1996; Coll i Jàrrega 1996-97, pp. 1069-1080) i sobre la qual insistirem en aquestes conclusions, atès que val la pena d'entretenir-se una mica per tal d'arribar a copsar la realitat arqueològica del sector.

La primera notícia coneguda sobre el jaciment de Santa Anna la devem a Marià Ribas, quan ens esmenta en aquell indret l'existència d'una ermita paleocristiana (Ribas 1952, p. 85). Posteriorment coneixem algunes referències més, publicades bé en treballs de caràcter general, bé en revistes locals. Així, cronològicament, trobem els de S. Moragas (Moragas 1966, p. 4), J. Estrada (Estrada 1969, núm. 152), M. Ribas (Ribas 1975, p. 171), J. Gómez (Gómez 1976, p. 12), J. Àlvarez (Àlvarez 1978, p. 10) i, molt més darrerament, S. Moragas (Moragas 1990, pp. 23-24).

La publicació de la tesi doctoral de Marta Prevosti l'any 1981 ens oferia, per primera vegada, una visió de conjunt clarament arqueològica sobre el jaciment, destacant les troballes efectuades fins aleshores que podem resumir així: diverses estructures pertanyents a sengles habitacions estucades i pavimentades, així com elements constructius solts (un fragment de columna de marès, per exemple) i alguns enterraments en *tegulae*. Com a materials nobles recuperats s'esmenta l'existència de ceràmica de vernís negre (campaniana B), àmfora romana (des dels tipus greco-itàlics fins a d'altres baix-imperials), sigil·lades, ceràmica comuna ibèrica (a torn i a mà), terrissa comuna romana, un fragment de copa (calze?) en vidre blau, restes de llànties, etc. Tot plegat provenia d'uns salvaments efectuats a mitjans-finals dels anys setanta per part de l'AECC de Premià (Prevosti 1981, pp. 112-115; fig. 42,11). Atesa la importància de les troballes dutes a terme, més el fet que es tractava d'una ermita amb forta tradició popular, això féu pensar l'autora que podria tractar-se d'un establiment rural romà d'una certa importància, que començaria en època romano-republicana i s'estendria fins al Baix Imperi (Prevosti 1981, p. 115). D'aquest jaciment se'n torna a ocupar la Carta Arqueològica del Maresme (Burjachs *et alii* 1987) i també O. Olesti en la seva tesi doctoral, en la qual resumeix anteriors troballes i aporta algunes novetats pel que fa a d'altres jaciments de la rodalia descoberts més recentment (Olesti 1995), que nosaltres hem completat amb noves troballes (Cazorla *et alii*, en premsa).

En alguns treballs anteriors i posteriors han estat destacats diversos aspectes que fan referència a aquest establiment, tots ells prou importants com per ser valorats. Així, J. Sanmartí feia èmfasi en els elements indígenes (ibèrics i ibero-romans) presents en el jaciment (Sanmartí 1986, pp. 807-808); altres investigadors s'ocupaven de l'indret com a lloc de culte cristià ja en l'Edat Mitjana (AAVV 1982a, p. 92; Bonet 1983, pp. 22-23; Graupera 1993, pp. 120-127, esp. p. 122, on es situa erròniament el lloc a Premià de Mar); de la documentació medieval se n'ocupen autors com F. Margenat (Margenat 1986, pp. 134 i 149) o M. Fages (Fages 1986, sobretot pp. 68-69, amb bibliografia anterior; Fages 1986-87, p. 119). També hi ha autors que tracten altres aspectes més generals del lloc (per exemple Gómez 1981, p. 18; Coll 1991, p. 28).

Un dels elements destacables de la necròpoli és un *anulus signatorius* que fou exhumat en el transcurs d'una excavació de salvament el dia 7 de gener de 1979 en una de les tombes de *tegulae*. Aquesta sepultura es trobava en força mal estat de conservació, a 2,65 metres de profunditat. Segons el diari d'excavacions de l'època, sembla que anava acompanyat d'ossos d'animal (cabra, porc?), claus de ferro i fragments de vidre. Aquest notable element fou publicat ja fa anys per un de nosaltres en una revista editada per un grup d'estudiosos locals (Coll 1984, pp. 1-3), i no ha tingut, al nostre entendre, la difusió que mereix. És per això que ha estat publicat recentment en un mitjà de més difusió (Coll i Jàrrega 1996-97, pp. 1069-1080).

La problemàtica de l'indret conegut com Santa Anna no s'exhaureix aquí. Existeix un altre jaciment, situat justament per damunt de Santa Anna, que presenta unes característiques molt similars. Es tracta de can Olla –o can Nolla en determinades grafies–, que en la bibliografia especialitzada s'acostuma a considerar independentment. Nosaltres creiem que tots dos formen un únic establiment, atesa la seva proximitat i l'homogeneïtat dels materials exhumats, tal i com ja ha estat referenciat en alguns treballs (Burjachs *et alii* 1987; Olesti 1995, especialment pp. 419-420), i més tenint en compte que l'únic element que els separa és l'A-19. Així, can Olla comença com a jaciment en època ibero-romana, havent-se exhumat una gerreta del tipus grisa emporitana, terrissa ibèrica diversa (vaixella i àmfora) i un as ibero-romà. Altres elements que ens condueixen cap a aquest període, i també naturalment cap a d'altres de posteriors, són l'àmfora dels tipus Dressel 1A, Dressel 2-4 i la terrissa comuna romana. Els elements més tardans consisteixen en alguns enterraments en àmfora, en *tegulae* i diverses monedes, com ara un as de Constantí o dues peces més, clarament baix-imperials (Balil i Ripoll 1952, p. 181; SAMVD 1978, p. 172; Gorges 1979, B-134; Prevosti 1981, pp. 110-112; fig. 42, 8; Olesti 1995, pp. 419-420). En un recent treball de memòries trobem esmentada la troballa d'una sitja amb elements clarament republicans, com són la ceràmica de vernís negre, «una gerreta ibèrica negrosa», «ceràmica molt grollera i primitiva» (probablement ibèrica feta a mà) i «prop de dos cabassos de ceràmica romana» (Ubach 1994, p. 93). En resum, es confirma allò que ja suposava M. Prevosti fa uns anys (Prevosti 1981, p. 115), és a dir, que som davant d'una vil·la important que perdura molt de temps.

Malgrat la manca d'un estudi aprofundit que faci referència a totes les evidències arqueològiques que tan succintament acabem de comentar, es desprèn de tot plegat una sèrie d'hipòtesis de treball sobre les quals s'haurà de tornar quan el conjunt sigui tractat amb l'atenció que mereix, que són:

- Existència d'una important vil·la romana en aquell sector. Ateses les troballes arqueològiques efectuades, cal situar el seu nucli en l'àrea de les actuals Santa Anna-Can Olla.

- Diverses àrees secundàries de la mateixa vil·la, que serien el Sot del Pi i el Jardí Park; potser amb menys probabilitats, la Bòbila i la Pedra Blanca.

- Semblen detectar-se una sèrie de remodelacions cap a finals del segle II dC, com indiquen l'amortització del camp de sitges del Jardí Park i l'abocador del Sot del Pi. Aquest fenòmen potser cal posar-lo en relació amb una teòrica concentració de la propietat en benefici de la vil·la de Santa Anna-Can Olla, ja que sabem que en època baix-imperial constitueix un establiment prou important que aplega també una ermita i una necròpoli paleocristiana. A propòsit d'això, cal tenir en compte dos factors: d'una banda altres vil·les romanes relativament properes que finalitzen com a establiments en un moment indeterminat de la segona meitat del segle II dC, cas per exemple de Les Pèrgoles (Coll i Cazorla 1993, p. 161) o can Vilà (Coll *et alii* 1993a, p. 163). S'ha de pensar igualment que en l'Edat Mitjana també es detecta en aquest indret una propietat relativament gran segons la documentació conservada (Fages 1986, pp. 68-69; Fages 1986-87, *passim*), que podria ser continuació d'allò que s'intueix en el Baix Imperi romà i que naturalment s'ha de relacionar amb l'existència d'una ermita, que és dedicada inicialment a santa Anastàsia.

- L'ermita de Santa Anastàsia es documenta per primera vegada l'any 987, en una donació a benefici dels altars de Santa Creu i Santa Eulàlia de la Seu de Barcelona feta per Pau, Simplici i Olviola (dona), marmessors del testament de Viatarius. En el document s'esmenta que la propietat –una vinya– es troba damunt de la casa de santa Anastàsia, i que els seus límits són: al nord, la vinya d'Ermengod i de Seniofred; a l'est, la vinya de Pladidia i hereus; al sud la «via que va a tot arreu» (probablement el Camí del Mig, en aquest sector l'antic brancal de la Via Augusta); a l'oest, la terra de Guitart i Mallol que fou de Gontardi, difunt (Margenat 1986, pp. 134 i 149; Fages 1986, esp. pp. 68-69; Fages 1986-87, pp. 119). Segles després, santa Anastàsia és citada en un capbreu datat entre 1354 i 1356, quan una tal Benvinguda es declara *deodata in capella Sancta Anastasia de Primiano* (Castillo 1990, pp. 52-53). Torna a esmentar-se en un benifet fundat poc temps després, el 1378, per Bernat de Sant Vicenç i Sança Desbosc (Carreras Candi 1908, p. 137). En el mateix segle XIV, Pere Desbosc declara en cartes al rei que la capella de Santa Anastàsia i altres llocs pertanyen al terme de Vilassar (Cuadrada 1988, p. 105). Tornem a trobar santa Anastàsia en la segona meitat del segle XIV citada en un nou capbreu, quan Joan Vinyals, pagès d'Argentona, declara un alou *a meridie partim in tenedone capelle Sancte Anestasie* (Castillo 1990, p. 254).

- Sabem que a partir de l'any 1513 els documents ens parlen ja de l'advocació de santa Anna en aquest lloc (AAVV 1982b, p. 426, amb bibliografia anterior), que és la que ha perdurat, tot i que, com hem vist en el capbreu de la segona meitat del s. XVI, encara era coneguda com a santa Anastàsia popularment anys més tard. No coneixem amb seguretat si es tracta d'una simple substitució o, potser més versemblantment, d'un intent per part de l'Església d'establir gradualment un tipus de culte més generalista en aquelles zones, on els sants marcadament locals, o de fort arrelament, tenien una certa preeminència (2). Aquests fenòmens es consideren promoguts per la mateixa Església romana, amb un desig evident d'unificació o, si es vol, emprant la Verge o algun dels seus familiars –en el nostre cas la seva mare– com a vehicle de comunió de tots els llocs de culte de les diferents diòcesis, en una època on les lluites entre el Papat i els representants del poder temporal –reis o emperadors– eren gairebé constants. D'aquesta manera els sants existents serien o bé substituïts habitualment per la Mare de Déu, o bé compartirien la titularitat del santuari amb ella. Naturalment seria a partir d'aquest moment quan naixerien la majoria de llegendes hagiogràfiques explicatives de troballes de Maredédéus, miracles que se'ls atribueixen, etc. (Maldonado 1990, pp. 61 i ss., seguint Christian 1976, pp. 49-103). Sí que sabem que el culte de santa Anna el reglamenta el papa Gregori XIII mitjançant bula l'any 1584, tot i que amb motiu de les noces de Ricard II d'Anglaterra amb Anna de Bohèmia, l'any 1382, el seu antecessor Urbà VI havia declarat la seva festa extensiva a tota l'Església (AAVV 1919, vegeu *Santa Ana*).

- Fins fa no massa anys, per la diada de santa Anna s'havia celebrat en aquell indret un important aplec. El lloc fou danyat irreparablement durant la guerra civil i posteriorment, ja en època de la dictadura franquista, fou venut a un particular, perdent-se qualsevol traça del culte abans practicat. Curiosament, en l'arxiu parroquial de Premià de Dalt no es conserva cap document que faci referència a santa Anna (Anònim 1960, p. 11; sobretot Moragas 1990, pp. 23-24).

Malgrat que la documentació presentada adoleix de moltes mancances, entre les quals destaca la nul·la constatació arqueològica de la primitiva ermita (3), creiem que pot parlar-se en aquest indret d'un lloc de culte paleocristià. Les dades a favor són, en la nostra opinió, les següents: la mateixa necròpoli, que ocuparia la sagrera, com és habitual en casos similars; la tradició popular, que esmenta que la gent venia de molt lluny a escoltar missa (4), de la mateixa manera que es documenta en altres ermites antigues de la comarca, com és el cas de la capella mossàrab de Sant Cristòfol de Cabrils o de la capella de Sant Marí de Mata, a Argentona (Carreras Candi 1891, p. 24); la primitiva titularitat de santa Anastàsia, una màrtir dels primers segles del cristianisme, també és al nostre entendre un signe d'antigor; i naturalment l'anell signatori, potser pertanyent a un eclesiàstic menor, que ens aporta un element de datació (segles IV-V dC) gens negligible pel que fa a la problemàtica que tractem (Coll 1984, pp. 1-3; Coll i Jàrrega 1996-97, pp. 1069-1080).

El que sí creiem que es pot assegurar, amb les dades exposades, és una cristianització primerenca d'aquesta zona, la qual cosa pren encara més valor si considerem que ens trobem amb un assentament clarament rural. Tot plegat (l'advocació a una màrtir primitiva com santa Anastàsia, l'existència de la necròpoli, el mateix anell, etc.), d'alguna manera confirmaria la tradició existent sobre el paper representat per la figura de sant Cugat en la cristianització de les terres del Maresme, i també, és clar, de les Santes de Mataró, Juliana i Semproniana (podeu consultar, per exemple, Pellicer 1902 o Ribas 1975).

Amb tot el que acabem d'exposar creiem que queda prou clar que si el jaciment del Sot del Pi, en realitat un abocador, depèn d'un establiment d'una certa importància atès el volum del material exhumat, aquest ha de ser necessàriament el de Santa Anna-Can Olla.

Un altre problema és el de la cronologia dels materials llençats a l'abocador. En primer lloc cal insistir en les grans remocions de terreny provocades per la construcció de la urbanització, que ens ha privat de documentar alguns nivells arqueològics (5). D'altra banda l'actuació d'un clandestí, aleshores treballador de l'obra, ens ha privat igualment de dades valuoses.

Pel que fa als materials, cal destacar en primera instància una terrissa de forta tradició ibèrica (ceràmica al torn, grisa de tipus emporità, etc.), que juntament a alguns vernissos negres i a altres materials d'importació ens condueixen cap a la primera meitat del segle I aC, potser més exactament cap a la meitat d'aquesta centúria.

Els elements de datació *ante quem* (T.S. africana A, terrissa comuna romana africana, etc.) ens porten vers la segona meitat del s. II dC (150-200 dC), com és el cas dels de plat-tapadora del tipus Hayes 196 (Atlante 1985, vol. I, p. 212) o les cassoles Lamb. 10A/Hayes 23B (Atlante 1985, vol. I, p. 217) en terrissa comuna africana. Pel que fa a la T.S. africana A, notem la presència d'exemplars relativament antics dins d'aquesta producció, com són les Lamb. 4/36. Però també trobem moltes més formes que són clarament més tardanes, com ara les Lamb. 3a o 3c1, que majoritàriament pertanyen a la segona meitat del s. II dC (150-200 dC). Algunes, com les Lamb. 3b1, fins i tot podrien correspondre als inicis de la centúria següent, és a dir, al s. III dC.

El motiu d'haver llençat totes aquestes deixalles als abocadors el desconeixem amb seguretat, encara que pot postular-se la hipòtesi d'una remodelació en algun sector edificat atès el relatiu volum de material constructiu exhumat –tegul*ae* i *imbrices*, rajols, *opus caementicium*, estucs, etc.– que trobem arreu. Tenint en compte la cronologia establerta, aquesta remodelació podria haver tingut lloc en algun moment indeterminat de la segona meitat del s. II dC, o fins i tot a principis del III dC (per la crisi del període?), i hauria afectat elements constructius anteriors si tenim en compte la cronologia de molts dels materials. Aquest fet coincideix en molts sentits amb el detectat en la també zona d'abocadors del jaciment de

ronda Mistral-Jardí Park, que també hem relacionat amb Santa Anna-Can Olla atesa la seva proximitat (Coll i Cazorla 1996). Hauran de ser noves investigacions en el mateix establiment de Santa Anna-Can Olla les que d'alguna manera aportin nova llum al respecte.

No voldríem cloure aquesta anàlisi global sense fer alguns comentaris quelcom més acurats sobre els materials extrets. En primer lloc, i com ja hem comentat, destaca la presència de terrissa ibèrica, que en general pot datar-se del segle I aC.

Pel que fa a la terrissa de vernís negre, les peces recuperades són en general escasses i sovint tardanes (camp. A tardana, camp. B). Són també de destacar les nombroses imitacions de terrisses de vernís negre detectades, algunes d'elles clarament indígenes (6). També algunes formes de la T.S. itàlica són imitades en ceràmica ibèrica, a voltes amb tonalitats fosques (gust arcaitzant?).

Sembla clar que el moment republicà és pròsper, ja que la nombrosa presència d'àmfora itàlica del tipus Dr. 1, evidentment importada, així ho demostra. En altres tipus d'àmfora, com les procedents de la Bètica, nord d'Àfrica o Eivissa, atès que majoritàriament es tracta de fragments sense forma, resulta difícil d'establir una cronologia acurada. Curiosament, per a aquest període les produccions locals (Pascual 1 i Dr. 2-4) es troben proporcionalment mal representades, a diferència del que succeïa en l'abocador de la Ronda Mistral-Jardí Park (Coll i Cazorla 1996).

Altres activitats econòmiques es troben menys representades encara. Les relacions amb la mar resten paleses amb la presència de malacologia marina clarament consumida, encara que ignorem si hi existiren activitats pesqueres, atès que no s'han testimoniat altres materials com ara hams o espines de peix. La ramaderia també es troba ben evidenciada, amb la presència d'ovicaprí, bòvid i porcí. La malacologia terrestre, també present, és potser indicativa de recol·lecció i consum. Les restes d'os tallat (agulla i espàtula) són indicatives del treball en aquest material, tasca molt habitual en el món romà.

Els elements de luxe es troben gairebé totalment absents. El material majoritari, la ceràmica, és totalment funcional, evidenciant-se molta terrissa comuna i de cuina. Només alguns vidres sobresurten quelcom d'aquesta tònica general.

Així doncs, el jaciment, o millor expressat, els jaciments, que constatem en la zona de Santa Anna-Can Olla de Premià de Dalt ens semblen demostrar una continuïtat habitacional i de culte al llarg de més de dos mil anys, malgrat que, com ja hem comentat, no posseïm un registre històric complet i ens queden encara molts buits històrics per documentar. Hauran de ser les futures investigacions les que ens aportin quelcom més de llum sobre el tema, tant pel que fa al lloc concret del Sot del Pi com pel que afecta a l'organització i desenvolupament històric del territori circumdant.

De tota manera, i malgrat tractar-se de jaciments ja coneguts des de fa força anys (vegeu bibliografia), no hi ha hagut mai cap tipus de planificació a nivell patrimonial. Les intervencions realitzades –tant les de l'AECC com les del Museu Municipal de Vilassar de Dalt– han estat les típiques de salvament que es feien en els anys setanta, quan un grup d'estudiosos es feia càrrec de les mancances administratives i assumia l'estudi d'un jaciment, sovint amb més bona voluntat que altra cosa. Més modernament, les dues úniques intervencions realitzades a la zona han estat d'urgència, evidenciant de nou la nul·la planificació patrimonial de l'administració.

A aquesta problemàtica cal afegir-hi la pressió urbanística de la zona (A-19, urbanitzacions, etc.), la qual cosa ha provocat que es malmetessin moltes de les evidències arqueològiques del sector, provocant una certa transformació geogràfica i del paisatge.

Un altre dels fets constatats en el jaciment –i que és un dels problemes endèmics de l'arqueologia catalana– és la intervenció d'un excavador clandestí. I no es tracta en aquest cas d'un personatge desconegut, sinó d'un individu amb un *curriculum* prou ampli en el seu camp. Aquest fet fou naturalment denunciat sense cap conseqüència, llevat d'amenaces als arqueòlegs, que van complir amb el seu deure.

Totes aquestes característiques –escassa o nul·la planificació patrimonial, pressió urbanística i intervenció de furtius– són malauradament una constant en l'arqueologia catalana. En la zona de Santa Anna-Can Olla resten encara àrees susceptibles d'investigació. Per aquest motiu creiem molt convenient una planificació administrativa abans d'haver d'intervenir-hi a corre-cuita, no fos cas que es repetissin els casos de la Rajoleria Robert de Vilassar de Mar, un dels jaciments romans més importants de la Laietània i lamentablement perdut, o de ca l'Arnau de Cabrera, també en vies de desaparició. I això per citar només dos dels casos més remarcables.

Està clar que la problemàtica patrimonial és àmplia i que cal repensar l'arqueologia catalana amb profunditat. No n'hi ha prou que els arqueòlegs denunciem les coses contínuament si des de l'administració es segueix amb una actitud immobilista sobre el tema. Som molts els qui estem cansats de fer d'apagafocs, i el que cal és prevenir abans que haver d'intervenir. Cal que cadascú prengui les responsabilitats que li pertoquen enfront la societat.

Jordi Montlló Bolart
Fernando Cazorla Carrera
Ramon Coll Monteagudo
(AECC-Secció d'Arqueologia)

NOTES.

1.- Que cal no confondre amb una altra àrea propera, situada en el terme de Vilassar de Dalt, anomenada Sot d'En Pi.

2.- Resulta difícil saber a quina santa Anastàsia era dedicada aquesta capella. De fet hi ha tres santes amb aquest nom, totes elles màrtirs: la primera d'època de Neró; la segona d'època de Valerià (morta en el 249); la tercera, d'època de Dioclecià (morta l'any 304) (AAVV 1919, vegeu Anastàsia).

3.- Considerem que serà molt difícil adquirir aquesta seguretat, ja que la zona de Santa Anna es troba pràcticament tota edificada, si més no en l'àrea on la tradició situa l'ermita, que és possiblement on hauríem d'anar a cercar la primitiva. Resta encara una petita llenca de terreny erm molt a prop, no investigada arqueològicament, amb la qual s'haurà d'anar molt en compte cas que hom pretengui realitzar-hi algun moviment de terres.

4.- Reflectint amb aquesta dita que els llocs per fer-ho no abundaven, com succeïa en el primitiu cristianisme.

5.- Així, per exemple, no creiem que la potència estratiogràfica documentada en les UE 3002 i 4001 (Fig. 2) sigui de cap manera l'original.

6.- I sobre les quals ens manca un estudi de conjunt a la comarca.

BIBLIOGRAFIA.

AAVV, *Gran Enciclopedia Universal Europeo-Americana* (Madrid 1919).

AAVV, *Guia del romànic de la comarca del Maresme* (Mataró 1982a).

AAVV, *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Vol. VI. *Vallès occidental. Vallès oriental. Maresme* (Barcelona 1982b).

ÁLVAREZ, J. «Acerca del interés arqueológico de Premià», *Butlletí AECC*, 4 (Premià de Mar 1978), pp. 10-13.

ANÒNIM, «Sant Pere de Premià. Resum històric», *Joventut del Maresme*, 20 (Mataró 1960).

ANÒNIM, «Entrevista a Ramon Coll i Jordi Montlló», *L'Opinió*, 53 (Premià de Dalt 1992), pp. 6-7.

ATLANTE, *Atlante delle forme ceramiche, I. Ceramica fine romana del bacino mediterraneo (Medio e tardo Impero)*, 2 vols (Roma 1985).

BALIL, A. i RIPOLL, E. «Actividades arqueológicas en Cataluña durante los años 1950 y 1951», *Arch. Esp. Arq.*, XXV (Madrid 1952), pp. 180-182.

BONET, Ll. *Les masies del Maresme* (Barcelona 1983).

BURJACHS, J.; CERDÀ, J.A.; COLL, R.; DEFAUS, J.M.; MARTÍN, A.; PRATDESABA, P. i RIGO, A. "Carta Arqueològica de la Comarca del Maresme". Inèdita. Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya (Barcelona 1987).

CARRERAS CANDI, F. *Argentona histórica* (Barcelona 1891), 2a ed. facsímil: Ajuntament d'Argentona. Id. 1982).

CARRERAS CANDI, F. *Lo castell de Burriac o de Sant Vicents (escursió, historia y tradicions)*, (Mataró, 1908) Ed. facsímil: Ajuntament d'Argentona (Argentona, 1980).

CASASOLA, P. i COLL, R. «El jaciment de "La Bòbila" (Premià de Dalt) (I)», *L'Opinió*, 64 (Premià de Dalt 1995a), pp. 9-10.

CASASOLA, P. i COLL, R. «El jaciment de "La Bòbila" (Premià de Dalt) (II)», *L'Opinió*, 65 (Premià de Dalt 1995b), p. 7.

CASTILLO, M.J. *Argentona i Vilassar a cavall de dues èpoques* (Argentona 1990).

CAZORLA, F.; COLL, R. i JÁRREGA, R. «Els darrers jaciments arqueològics descoberts a Premià. Una aportació a l'inventari arqueològic de Premià de Dalt i Premià de Mar (El Maresme)», *XIII Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró (en premsa).

CHRISTIAN, W.A. «De los santos a María. Panorama de las devociones a santuarios españoles desde el principio de la Edad Media hasta nuestros días», *Temas de Antropología española* (C. Lisón ed.) (Madrid 1976), pp. 49-103.

COLL, R. «Un anell signatori a Santa Anna», *But. AECC*, 17 (Premià de Mar 1984), p. 1-3.

COLL, R. «Breu resum d'arqueologia premianenca», *Premià de Mar. Guia turística* (Premià de Mar 1991), pp. 27-28.

COLL, R. «El jaciment arqueològic de l'avinguda Ronda Mistral o Jardí Park», *L'Opinió*, 62 (Premià de Dalt 1994), p. 7.

COLL, R.; BAGÀ, J. «Noticiari arqueològic. Troballes a la zona d'ampliació de la "Isla Fantasía" (antiga Pedra Blanca)», *Full Informatiu AECC*, 11 (Premià de Mar 1988), p. 3.

COLL, R. i CAZORLA, F. «Les Pèrgoles, Premià de Dalt», *Època romana. Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989. Anuari d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya*, 1 (Barcelona 1993).

COLL, R. i CAZORLA, F. "Memòria dels treballs d'excavació efectuats en el jaciment de Ronda Mistral o Jardí Park (Premià de Dalt, el Maresme). 19-31 de desembre de 1988". Inèdita. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1996).

COLL, R. i JÁRREGA, R. «L'anell signatori de la necròpoli de Santa Anna (Premià de Dalt, El Maresme). Dades i problemàtica d'un jaciment poc conegut». *D'Augusti a Carlemany. Congrés Internacional d'Arqueologia romana en homenatge al Dr. P. de Palol. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXVII (Girona 1996-1997).

COLL, R.; CAZORLA, F. i MONTLLÓ, J. «Can Vilà, Premià de Dalt», *Època romana. Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989. Anuari d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya*, 1 (Barcelona 1993a).

COLL, R.; CAZORLA, F. i MONTLLÓ, J. «Jardí Park, Premià de Dalt», *Època romana. Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989. Anuari d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya*, 1 (Barcelona 1993b).

CUADRADA, C. *El Maresme medieval: les jurisdiccions baronals de Mataró i Sant Vicenç/ Vilassar (hàbitat, economia i societat, segles X-XIV* (Mataró 1988).

ESTRADA, J. *Vías y poblamiento romano en el área metropolitana de Barcelona* (Barcelona 1969).

FAGES, M. "Sant Pere de Premià. Origen i desenvolupament d'una comunitat rural del Maresme (segles x-xv)". Tesi de Llicenciatura mecanografiada. No editada. UCB (Barcelona 1986).

FAGES, M. «Sant Pere de Premià. Un exemple de la distribució del sòl en una comunitat rural del Maresme a l'Alta Edat Mitjana», *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 7-8 (Barcelona 1986-87), pp. 81-131.

GÓMEZ, J. «Premià, poble romà», *Boletín de la Asociación de Cabezas de Familia*, 8 (Premià de Mar 1976), p. 12.

GÓMEZ, J. «L'ahir de Premià. Santa Anna», *Premià Informa*, 17 (Premià de Mar 1981), p. 18.

GORGES, J.G. *Les villes hispano-romaines. Inventaire et problematique archéologique* (París 1979).

GRAUPERA, J. «L'art pre-romànic al Maresme (s. viii-x). L'espai i les formes», *Butlletí del Grup d'Història del Casal*, 16 (Mataró 1993), pp. 120-127.

LÓPEZ, A. *Las cerámicas romanas de paredes finas en Cataluña*. 2 vols (Barcelona 1989),

MALDONADO, L. *Para comprender el catolicismo popular* (Estella 1990).

MARGENAT, F. «Estudi documental per a la reconstrucció de la Laietània de l'imperi romà», *Butlletí de col·laboradors Museu Rubí*, núms. 21 i 22 (Rubí 1986), pp. 121-145 i 147-166 respectivament.

MEZQUÍRIZ, M.A. *Terra Sigillata Hispánica* (València 1961).

MORAGAS, S. «Capelles antigues del Maresme», *Guia del Patronat Catequístic*, 132 (Premià de Mar 1966), p. 4.

MORAGAS, S. *Història breu de Premià de Mar. Memòries* (Argentona 1990).

OLESTI, O. *El territori del Maresme en època republicana (s. III-I a.C. Estudi d'Arqueomorfologia i Història* (Mataró 1995).

PELLICER, J.M. *Mataró. Synthesis historial d'aquesta ciutat en relació ab sa major gloria las Santas patronas y patricias Juliana y Symphroniana Verges y Martres* (Mataró 1902).

PREVOSTI, M. *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro*, 2 vols. (Mataró 1981).

RIBAS, M. *El poblament d'Ilduro* (Barcelona 1952).

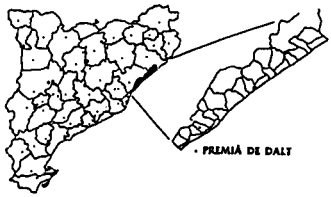
RIBAS, M. *El Maresme en els primers segles del cristianisme* (Mataró 1975).

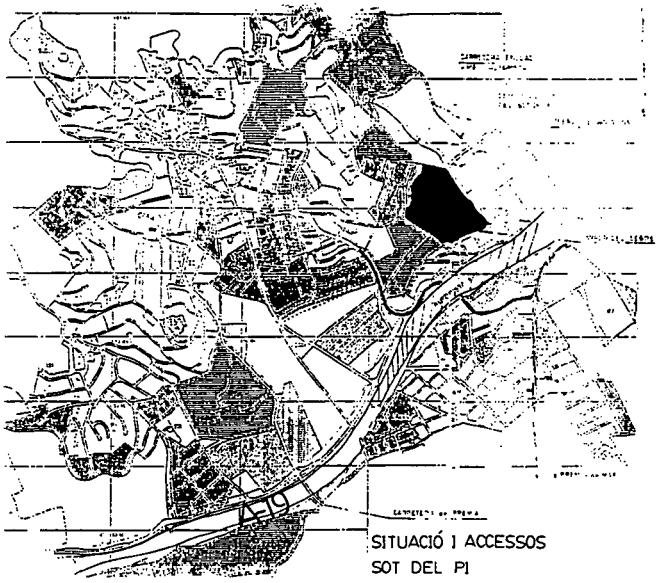
SAAECC (Secció d'Arqueologia de l'AECC), «Descoberta de restes arqueològiques a Premià de Dalt», *La Pinassa*, 9 (Premià de Dalt 1993), p. 15.

SAMVD (Secció Arqueològica del Museu de Vilassar de Dalt), «Troballa d'una necròpolis tardo-romana a "Can Olla" (Vilassar de Dalt)», *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, 5-6 (Mataró 1978), p. 172.

SANMARTÍ, J. "La Laietània ibèrica. Estudi d'Arqueologia i d'Història". Tesi Doctoral no editada. UCB (Barcelona 1986).

UBACH, P. *Memòries etno-arqueològiques. Vilassar de Dalt, 1934-1993. 6.000 anys d'història en el Maresme*. L'Aixernador (Argentona 1994).

SITUACIÓ I ACCESSOS
SOT DEL PI

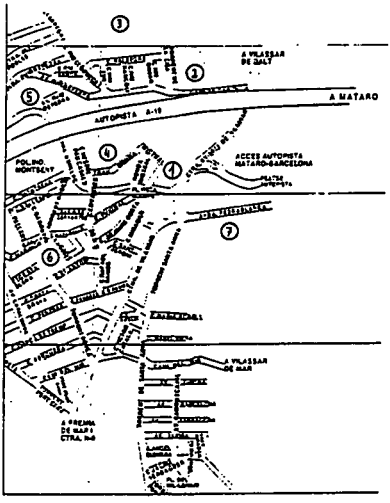
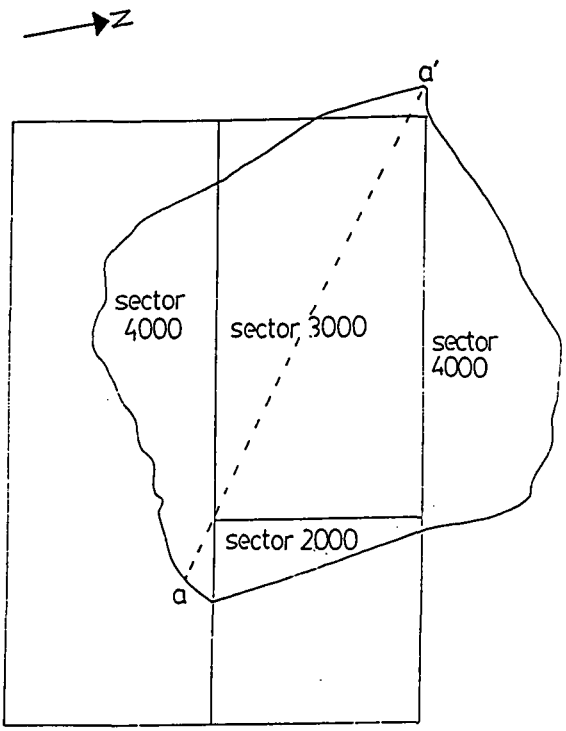

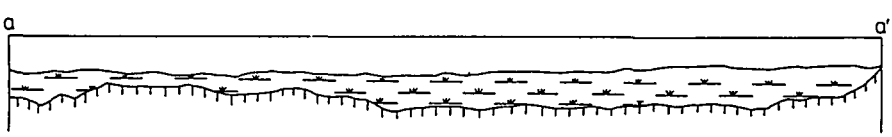
Fig. 1

Els jaciments de la zona situats en el plànol.
1: Santa Anna; 2: Can Nolla;
3: Sot del Pi; 4: Jardí Park;
5: Puig de Pedra; 6: La Bòbila;
7: Pedra Blanca o Illa Fantasia.

SECTORS EXCAVATS

0 1m.

SOT DEL PI. TALL ESTRATIGRÀFIC

UE-3002 i 4001.

0 1m.

Fig. 2

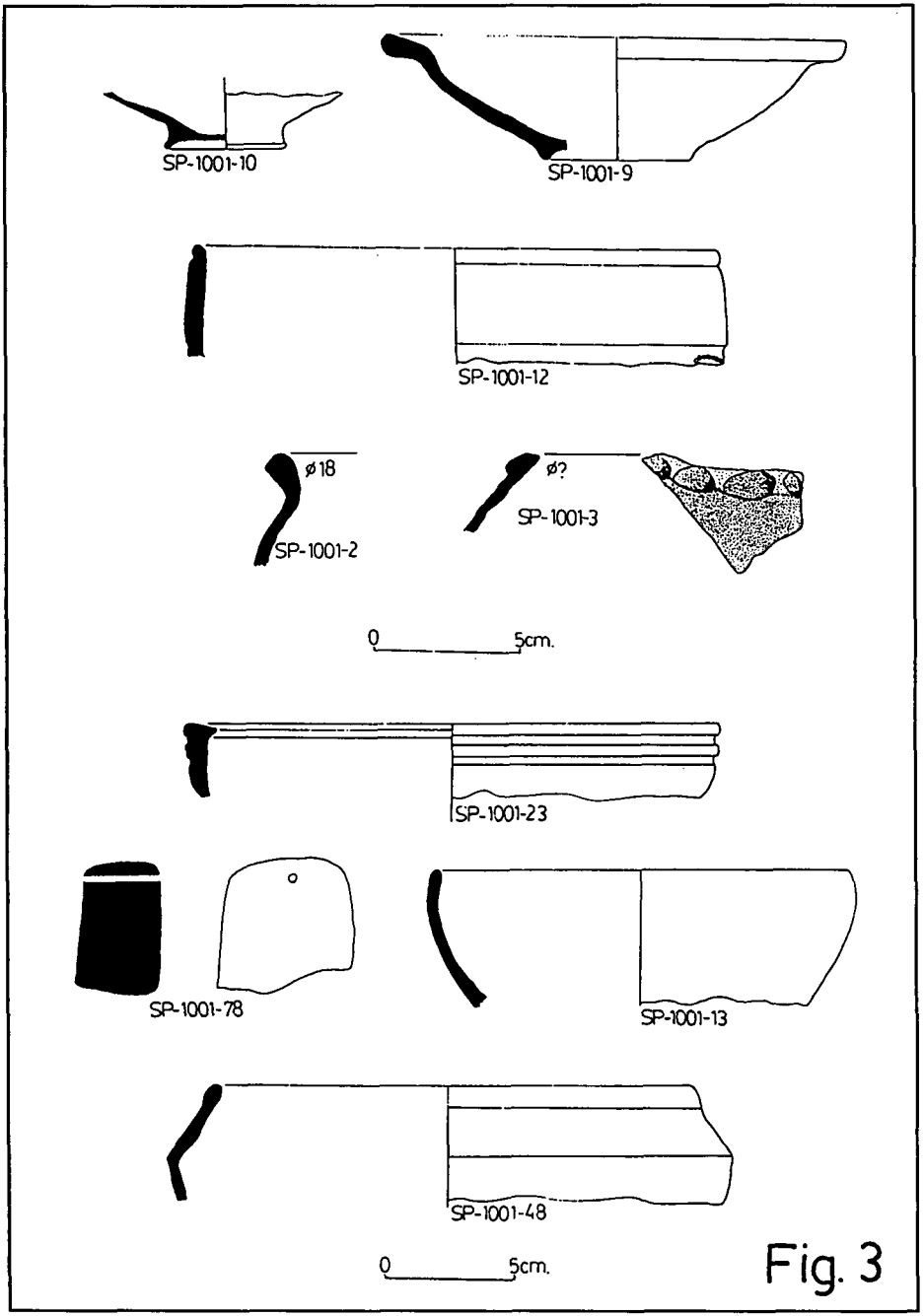

SP-1001-10
SP-1001-9
SP-1001-12
ø18
SP-1001-2
ø?
SP-1001-3
0
5cm.
SP-1001-23
SP-1001-78
SP-1001-13
SP-1001-48
0
5cm.

Fig. 3

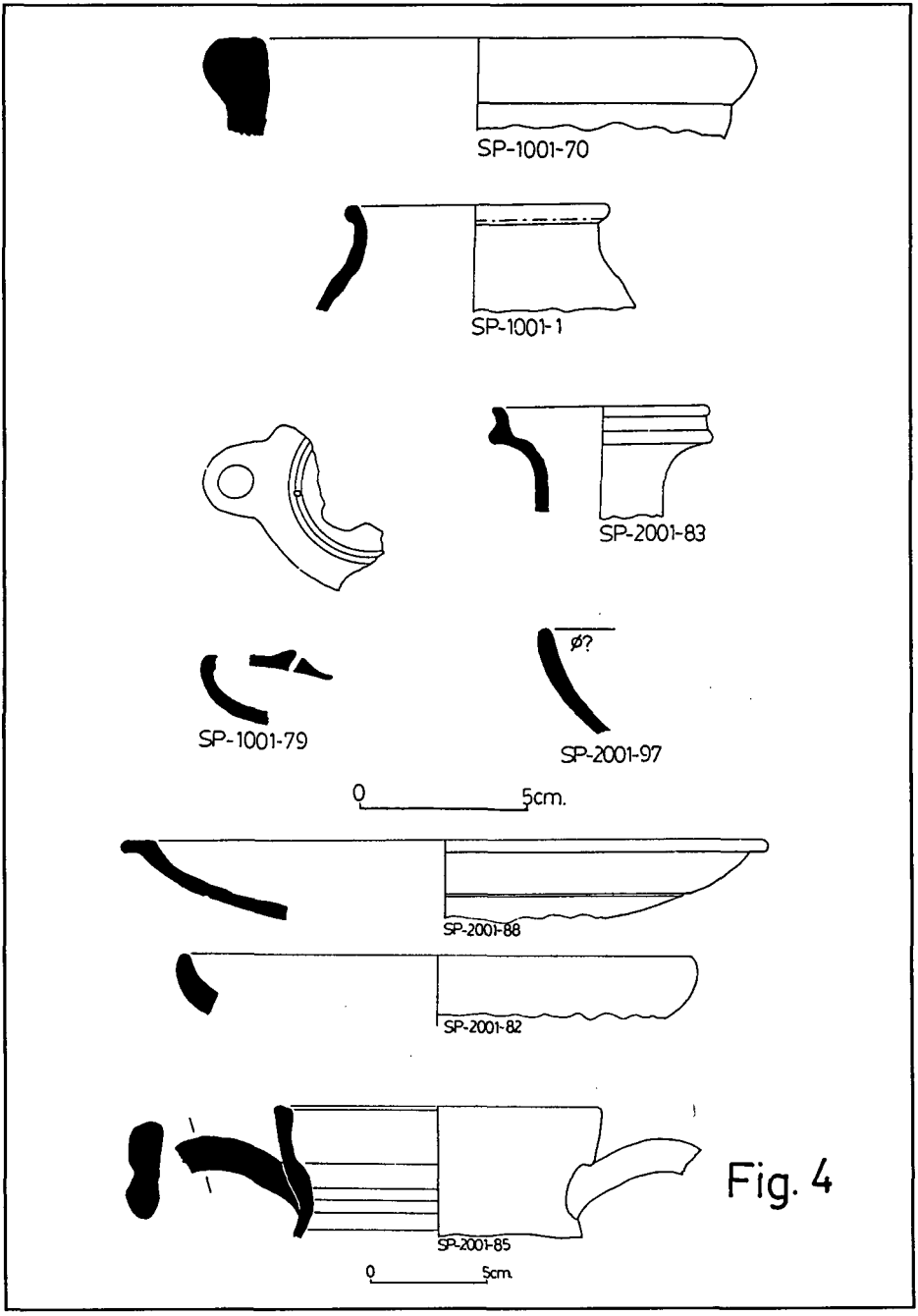

SP-1001-70
SP-1001-1
SP-2001-83
SP-1001-79
ø?
SP-2001-97
0
5cm.
SP-2001-88
SP-2001-82
SP-2001-85
0
5cm.

Fig. 4

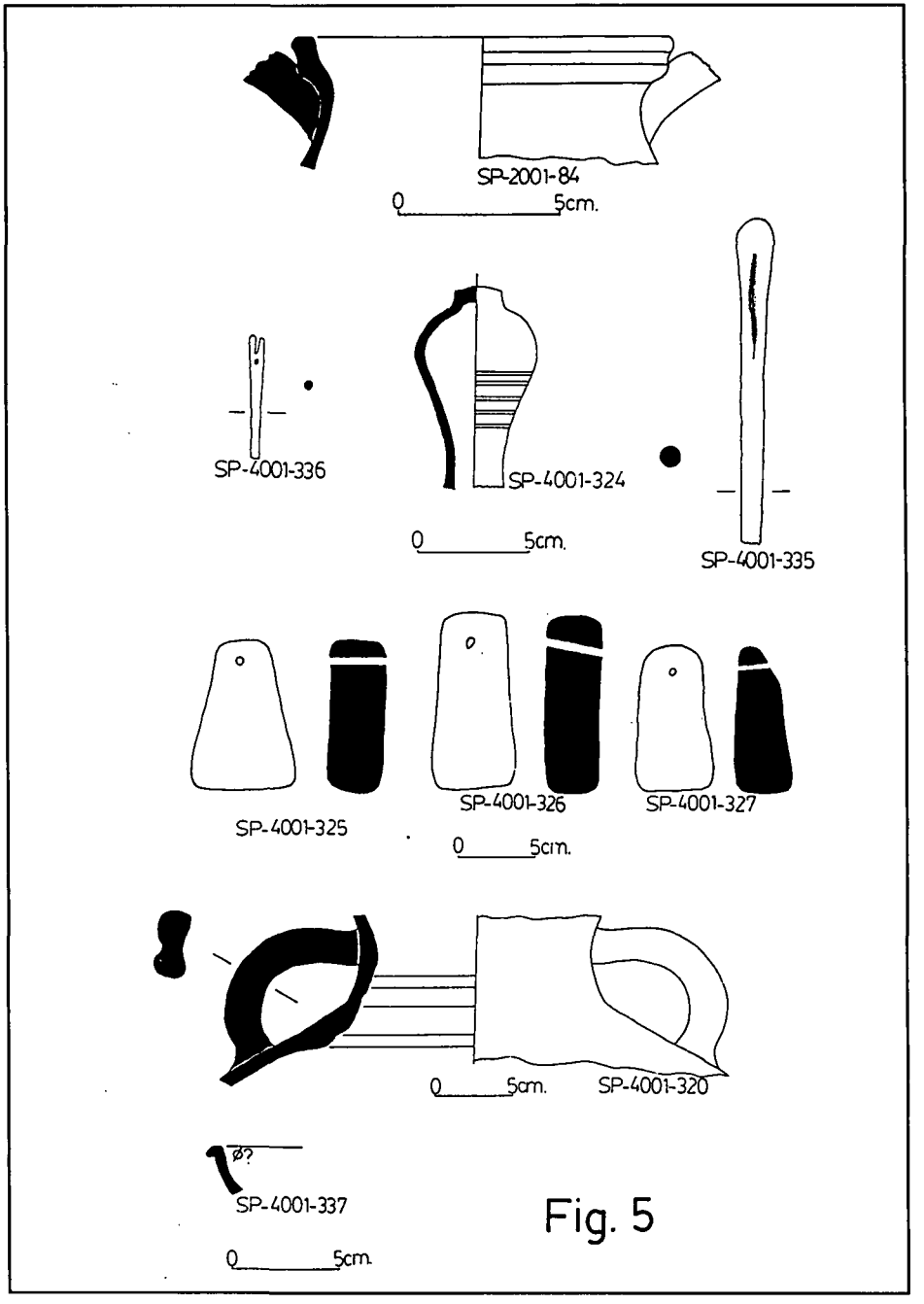

SP-2001-84
0 5cm.
SP-4001-336
SP-4001-324
0 5cm.
SP-4001-335
SP-4001-325
SP-4001-326
SP-4001-327
0 5cm.
0 5cm.
SP-4001-320
ø?
SP-4001-337
0 5cm.

Fig. 5

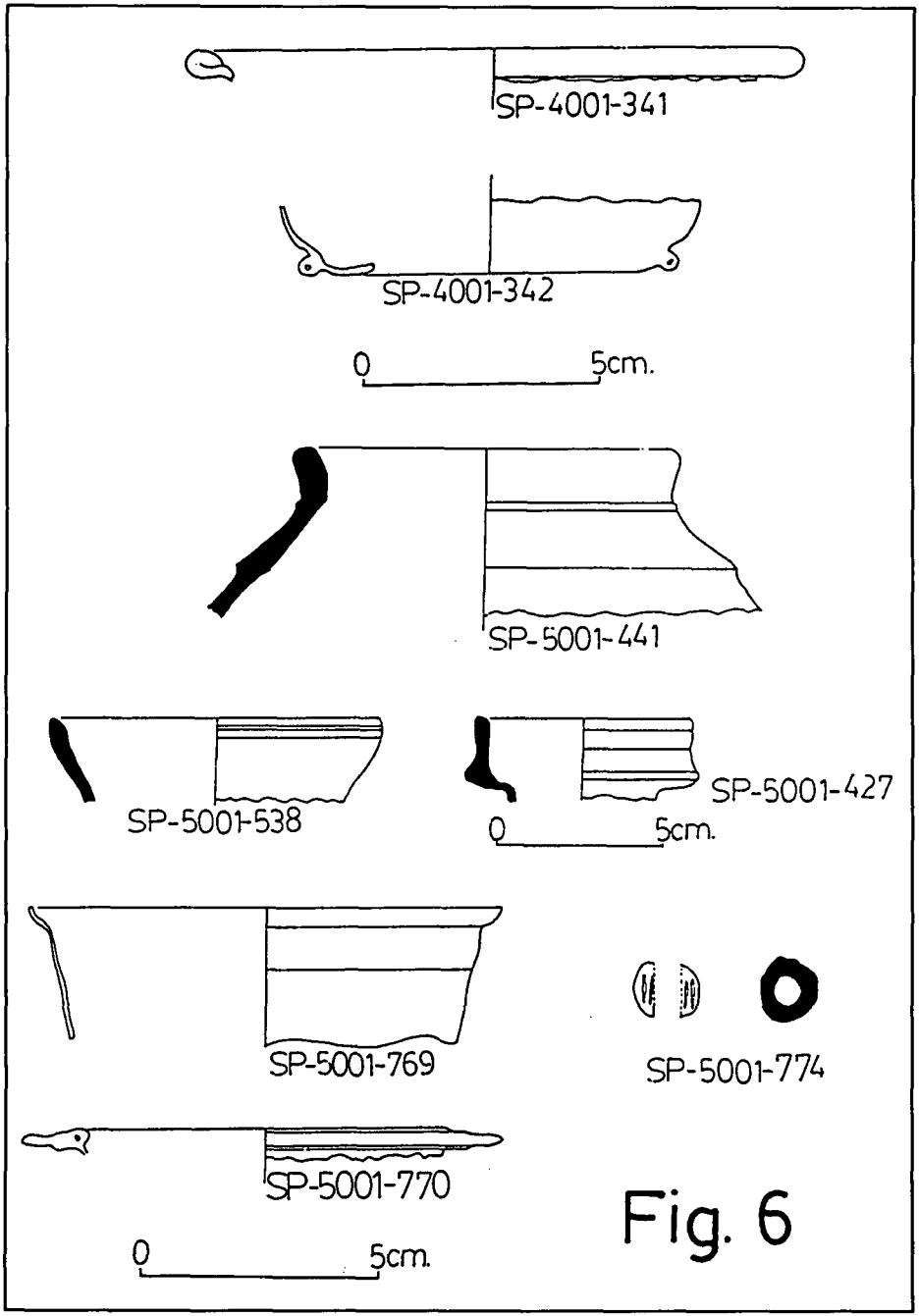

SP-4001-341
SP-4001-342
0
5cm.
SP-5001-441
SP-5001-538
SP-5001-427
0
5cm.
SP-5001-769
SP-5001-774
SP-5001-770
0
5cm.

Fig. 6